

Aidan O'Malley, *Irska književnost i kultura, 1600. – 2000.: Stvaralaštvo na jeziku kolonizatora.*

Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 2021.

Borislav Knežević (bknezevi@ffzg.hr)

Filozofski fakultet u Zagrebu

Knjiga Aidana O'Malleya, izuzetno vrijedna za hrvatsku znanost o književnosti, predstavlja pregled irske književnosti i kulture napisane na engleskom jeziku od 1600. godine naovamo, a već sam naslov knjige naglašava temu koja određuje veliki dio O'Malleyeve analitičke perspektive: pitanje jezika. U knjizi O'Malley opširno ukazuje na složenu političku i kulturnu povijest, a napose na činjenicu da je kroz razdoblje engleske (britanske) političke dominacije na irskom otoku engleski jezik postao dominantni jezik irske književnosti. O'Malleyeve analize usredotočene su na rekonstrukciju načina na koji su se irski pisci kroz razmatrano razdoblje odnosili prema specifičnostima irskih povijesnih iskustava, a posebice prema estetičkim i političkim pitanjima vezanima uz stvaranje irske književnosti na engleskom jeziku.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja koja kronološki obrađuju različita razdoblja irske književnosti. Iako se knjiga bavi uglavnom irskom književnošću na engleskome jeziku, u "Uvodu" knjige u općim crtama predstavljen je i "kratki pregled rane irske književnosti na irskom jeziku, jedne od najbogatijih književnosti europskog srednjovjekovlja" (10-11). U tom pregledu naglašava se važnost ranih irskih tekstova ne samo u kontekstu njihova vremena već i zbog njihovih kasnijih prijevoda i književnih uporaba, što se često javlja kao tema i u sljedećim dijelovima knjige. U prvom dijelu Prvog poglavlja opisano je razdoblje engleske političke dominacije u Irskoj od 12. do kraja 17. stoljeća, koje je dovelo do postupnog slabljenja gaelske irske kulture. Drugi dio Prvog poglavlja posvećen je razmatranju irskih pitanja u 18. stoljeću u tekstovima prominentnih Anglo-Iraca kao što su Jonathan Swift i Edmund Burke, te u romanu *Castle Rackrent* Marie Edgeworth (iz 1800. godine).

Prvo poglavlje se u trećem dijelu bavi stereotipnim prikazivanjem irskih likova na londonskim pozornicama u 18. i 19. stoljeću, odnosno likom “scenskog Irca” (*stage Irishman*). Drugo poglavlje usredotočeno je većim dijelom na raspravu o književnim konstrukcijama irstva u 19. stoljeću, dočim u prvom dijelu ukazuje na utjecaj “antikvarijanizma” u 18. stoljeću, odnosno na zanimanje Anglo-Iraca za drevnu irsku kulturu, koje se očitovalo i kroz prevoditeljsku djelatnost (primjerice u prijevodima Charlotte Brooke irske pjesničke baštine na engleski jezik). Poglavlje nadalje raspravlja o elementima kelticizma u irskoj književnosti prve polovice 19. stoljeća, napose u pjesništvu Thomasa Moorea. Naposljetku, u poglavlju se O'Malley bavi i prozom 19. stoljeća, a pogotovo čestim gotičkim elementima u djelima irskih pisaca. Treće poglavlje donosi pregled jednog od najproduktivnijih i međunarodno najznačajnijih razdoblja irske književnosti, razdoblje irskog književnog preporoda (1890-1930.), te se osobito dotiče pitanja zamišljanja nacije u djelima iz tog razdoblja. Četvrto poglavlje bavi se “postkolonijalnim antiklimaksom”, odnosno književnošću u Republici Irskoj u razdoblju 1930-1970., kada je irsko društvo prožeto društvenim konzervatizmom, pri čemu su velikog utjecaja imale konzervativne političke stranke i Katolička crkva. Peto poglavlje bavi se razdobljem od 1960. do otprilike 2000., a u tom poglavlju O'Malley osobitu pozornost posvećuje sjevernoirskoj književnosti kao i ženskoj književnosti u Republici Irskoj. U šestom poglavlju prezentiran je pregled književnih trendova na samom kraju 20. stoljeća te u 21. stoljeću, u razdoblju u kojemu je Republika Irska prošla veliku transformaciju udaljavajući se od prethodnih konzervativnih politika; O'Malley se u ovom poglavlju bavi obilježjima recentnog književnog stvaralaštva u kontekstu sve veće raznovrsnosti glasova u irskoj književnosti, osvrće se na ekonomski rast 1990-ih i ranih 2000-ih, ekonomsku krizu krajem 2000-ih, globalnu prisutnost suvremene irske popularne kulture, nove demografske i jezične trendove, ali i na jačanje stvaralaštva na irskom jeziku, a ukratko ocrtava i širok raspon interdisciplinarnih pristupa irskih studija u recentnom razdoblju.

Jedan od izazova u pisanju pregleda nacionalne književne povijesti jest pitanje razmatranja književne povijesti u odnosu spram opće povijesti. S jedne strane, O'Malleyev pristup književnim pojavama i tekstovima obilježen je snažnim naglašavanjem važnosti političke povijesti; doista, ne bi bilo pretjerano kazati da je većina tekstova na koje se osvrće čitana u ključu raznih (najšire shvaćenih) političkih pitanja—pri čemu je, u suglasju s naslovom knjige, značajan dio analize posvećen raspravljanju tema vezanih uz pisanje na engleskom jeziku u opusima irskih književnika. Autorova vještina u političkim čitanjima očituje se osobito u raznovrsnosti perspektiva kojima su povijesne okolnosti prizivane u analizu, pa tako knjiga uranja u povijesna pitanja

ponekad preko kratkih biografskih crtica o pojedinim autorima, koje pak ne zapadaju u puki biografizam već su u funkciji naglašavanja povijesnosti tema samih književnih tekstova, ili pak preko kratkih citata i analiza političkih dokumenata i drugih neknjiževnih izvora, što pak služi ocrtavanju složenih kulturnih i političkih okvira. Na taj način i čitatelji koji ne posjeduju osobito detaljno znanje o irskoj povijesti, kulturi i književnosti, mogu steći dovoljno informiran uvod i o širim povijesnim pitanjima, ali i o specifičnom značaju pojedinih književnika u određenom povijesnom kontekstu.

Premda je najopširnije poglavlje u knjizi posvećeno onom razdoblju koje je irskoj književnosti (na engleskom jeziku) dalo visoki stupanj prepoznatljivosti na globalnoj razini—razdoblju Irskog književnog preporoda (od 1890-1930.), kada nastaju djela W.B. Yeatsa, J.M. Syngea i Jamesa Joycea, O'Malley s podjednakom pažnjom i metodičnošću pristupa i drugim razdobljima irske književnosti, a osobito kasnijim razdobljima, ukazujući na formiranje novih književnih estetika u kontekstu transformacija irskog društva. Knjiga na taj način pruža mogućnost praćenja važnosti određenih tema (poput odnosa prema jeziku, politici, te kulturnom nasljeđu na engleskom i irskom jeziku) kroz perspektivu duljih povijesnih razdoblja, odnosno načina na koje su te teme obrađivane u književnim djelima s obzirom na njihovu uronjenost u raznolike povijesne dinamike. Osobito su efektne periodizacijske analize u kontekstu naznačivanja elemenata društvenih i kulturnih kontinuiteta i diskontinuiteta, pa je u tom smislu primjerice vrlo zorno opisana konfiguracija područja kulture nakon stvaranja Irske Slobodne Države 1922. godine.

U analizi književnih tekstova O'Malley se koristi efektno izabranim citatima iz tekstova, te ih interpretira na koncizan ali i perceptivan način, nalazeći ravnotežu između usredotočenosti pomnog čitanja i potrebe za pružanjem informativnog okvira za razumijevanje raznolikih aspekata irske književnosti. Valja posebno istaknuti O'Malleyevo nastojanje da se uz kratke analize književnih tekstova bavi i važnošću društvenih i kulturnih pojava i institucija. Primjerice, u raspravi o povijesnom trenutku u kojemu se događa irski književni preporod O'Malley se dotiče i uloge Gaelskog atletskog saveza (GAA), utemeljenoga 1884. godine, te promoviranja irskih sportova i nacionalne standardizacije njihovih pravila; aktivnosti GAA su opisane u kontekstu kulturnog nacionalizma koji snažno obilježava irsko društvo na prijelazu stoljeća. U tom kontekstu O'Malley opisuje i djelatnost Gaelske lige, koja je osnovana 1893. godine i koja se zalagala za afirmaciju irskog jezika. Premda je među Gaelskom ligom i anglofonim književnicima preporoditeljskog razdoblja postojalo značajno nesuglasje oko pisanja irske književnosti na engleskom jeziku, O'Malley ističe i dodirne točke,

pa tako naglašava interes za ruralnu Irsku (primjerice u dijelu Yeatsovog stvaralaštva ruralna Irsku figurira kao mjesto svojevrsne opreke prema engleskom modernitetu). U istom razdoblju jedna od najutjecajnijih institucija irske kulture je novoutemeljeno kazalište Abbey u Dublinu, u čijem je stvaranju sudjelovao i W.B. Yeats; kazalište je postavljalo djela niza irskih dramatičara, među njima i možda najznačajnijeg irskog dramatičara u razdoblju preporoda, J.M. Syngea. Sredinom 20. stoljeća važnu ulogu imao je časopis *The Bell*, kao platforma za generaciju pisaca koja se formirala u određenom suprotstavljanju estetikama prethodnog razdoblja preporoda i modernizma te u odnosu prema novoj stvarnosti postkolonijalne Irske. Detaljno je opisan i projekt *Field Day*, koji su pokrenuli glumac Stephen Rea i dramatičar Brian Friel kao kazališni projekt u Sjevernoj Irskoj, a u koji su se ubrzo uključila i druga istaknuta imena, poput Seamusa Heaneya te Seamusa Deanea. Uz projekt se vežu značajna dramska djela (primjerice postavljanje Frielove drame *Translations* 1980. godine), kazališna aktivnost koja je uključivala i postavljanje prevedenih dramskih tekstova, ali i vrlo utjecajna izdavačka djelatnost koju je pokrenuo Seamus Deane. U okviru izdavaštva *Field Day* projekta objavljen je "niz ključnih tekstova koji su diktirali smjer irskih studija nekoliko desetljeća" (298), a koji su nastojali uključiti aspekte postkolonijalne teorije u pristup irskim temama. U sklopu rasprave o djelatnosti *Field Day* projekta, O'Malley ukazuje i na propust urednika antologije *The Field Day Anthology of Irish Writing*, iz 1991. godine; u prva tri toma te antologije žene su bile slabo zastupljene, što su urednici nastojali ispraviti u naredna dva dijela antologije.

U O'Malleyom pristupu očituje se snažan utjecaj postkolonijalnih perspektiva, te interdisciplinarnog pristupa irskih studija. Knjiga se povremeno referira na gledišta utjecajnih irskih kritičara iz novijeg razdoblja poput Seamusa Deanea, Declana Kiberda i Joea Clearyja, i premda bi se pomnijom analizom mogao ustanoviti i svojevrsni afinitet između O'Malleyevih analiza i metodoloških perspektiva spomenutih kritičara, O'Malleyev analitički glas oblikovan je ponajprije interesom za široku perspektivu irskih studija kao discipline koja se na osobito intenzivan način razvija posljednjih desetljeća. U najopćenitijem smislu, valja istaknuti da O'Malley smatra da je dijalog s postkolonijalnom kritikom važno sredstvo analize složenosti i specifičnosti irskih kulturnih situacija i tekstova. No, posebna vrijednost ove knjige jest da su upravo književni tekstovi i kulturne prilike stavljani u prvi plan analize. Drugim riječima, autoru je u ovom pregledu irske književnosti na umu ponajprije napor sagledavanja kulturne i književne povijesti, odnosno pojedinih tekstova u njihovoj specifičnosti i konkretnosti (pri čemu se kao jedna od središnjih tema provlači pitanje jezika, vezano

uz iskustvo življenja i kulturnog stvaralaštva na jeziku kolonizatora). Izabrani tekstovi nisu obrađivani u ovom pregledu jednostavno kao ilustracije nekih širih trendova ili kulturnih obilježja irskog društva kroz povijest, a elementi posebnosti svakog teksta ili autorskog opusa jasno su naznačeni—što uostalom ovakvi pregledi književnih povijesti preuzimaju kao svoju prvu zadaću. Konkretnost O'Malleyevog pristupa u tom se pogledu očituje u vještom sastavljanju kratkih pomnih analiza određenih tekstova u kombinaciji sa stalnim naglašavanjem općenitijih tema (u pogledu jezično-stilističkih aspekata, estetskih ideologija, identitetskih pitanja, ekonomskih i klasnih dinamika, političkih i ideoloških okvira, književno-institucionalnih okvira, itd.). Važno je naglasiti i da O'Malleyeve analize različitim tekstovima i pojavama pristupaju s istom razinom analitičke rigoroznosti, izbjegavajući reduktivnost ili formulaičnost u ocjenama.

Knjiga Aidana O'Malleya se ističe visokom razinom informiranosti (o čemu svjedoči i vrlo opširna bibliografija), kao i analitičkom vještinom, što znači da bi i zahtjevni stručni čitatelji mogli u knjizi pronaći poticajan resurs za daljnja čitanja ili istraživanja irske književnosti i kulture. Međutim, autorov stil, odmjeren i precizan, sklon izbjegavanju šabloniziranog književno-kritičkog žargona, te nadasve čitljiv, čini knjigu potencijalno zanimljivom i čitateljima bez specijalističkog odnosa prema književnosti. To je zadaća koju u pisanju književne povijesti nije nimalo lako ostvariti, no ova knjiga vrlo se uspješno obraća kako stručnoj tako i široj publici. Knjiga ne govori o književnosti iz daljine, već obiluje citatima iz književnih tekstova: citati su u pravilu prezentirani i u izvorniku i u hrvatskom prijevodu (bilo u postojećim prijevodima, ili u prijevodima Antonije Primorac, koja je i prevela autorov rukopis s engleskoga na hrvatski jezik). Pisanje povijesti književnosti neizbježno oblikuju i estetske i političke pretpostavke; stoga je odmjerenost u pristupu i tonu posebno važna osobina tog oblika proučavanja književnosti. Iako analitički i tematski blizak postkolonijalnim kritičkim perspektivama, O'Malley istodobno iskazuje i određenu razinu kritičnosti spram nedorečenosti takvih pristupa. Preglednim prikazima složenih i teških pitanja irske povijesti, kao i erudicijskim ocrtavanjem ostvarenja irske književnosti od 1600. godine naovamo, knjiga se u prostoru hrvatske znanosti o književnosti pojavljuje kao izuzetan temeljni resurs za daljnja čitanja i proučavanja irske književnosti.